

של הקב"ה אל משה, וכתוב מאידך "אשר צוה ה' אליכם ביד משה", שמשמעותו כי בני ישראל לא שמעו את דיבור ה' עם משה, אלא שרק ציווים נאמר "ביד משה",

איזו היא מצוה שהיא בדיבורו של הקב"ה ששמעו בני ישראל עצמם בהר סיני, וצוה אותם גם על ידי משה, מבלי שישמעו הם עצמם את הציווי מפי משה, הוי אומר זו עבודת כוכבים, שכלל ישראל שמעו מפי הקב"ה בעצמו במעמד הר סיני את שתי הדברות הראשונות "אנכי" ו"לא יהיה לך אלהים אחרים".

וכדתנא רבי ישמעאל: "אנכי" ו"לא יהיה לך" מפי הגבורה שמענום! ובנוסף לכך נצטוו על כך פעמים רבות נוספות על ידי משה כגון "לא תשתחוה לאל אחר".

דבי רבי ישמעאל תנא: נאמר "וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה, למן היום ב-ח אשר צוה ה'

והלאה לדורותיכם", ומשמעותו: אם תשגו ולא תעשו את המצוה הראשונה שצוה ה' אתכם בידי משה, שהיא הקודמת לכל המצות שנאמרו מכאן והלאה!

ואיזו היא מצוה שהיא נאמרה בתחילה⁽¹⁾, בעשרת הדברות, — הוי אומר זו עבודת כוכבים, שנאמרה בתחילת עשרת הדברות, "אנכי" ו"לא יהיה לך אלהים אחרים", דהיינו עבודת כוכבים!

ומקשינן: והא אמר מר: עשר מצות נצטוו ישראל במרה! דהיינו לפני מתן תורה, ונמצא שעבודת כוכבים איננה המצוה הראשונה!⁽²⁾

בעבודה זרה שהיא שורש לכולן, וכן כתב [שם, ז' ט"ו] כי כשיאר המשפטים הזכיר תחילה לכלות ולהכרית עובדי עבודה זרה. ובמשך חכמה [דברים ל"ג ד'] ביאר על פי דברי הרמב"ם [בפיה"מ חולין פ"ז] שקודם מתן תורה האמינו ישראל במשה רק מפני האותות והמופתים, ורק במתן תורה שראו במוחש אמיתות התורה, אז נצטוו להאמין, ועבודה זרה היא המצווה הראשונה שנאמרה בצווי שהכירוהו במוחש. וכתב כי לביאור זה מיושבת קושית הגמרא ממצוות שנצטוו במרה.

2. הגרי"ז [עה"ת פרשת בא] תמה למה לא מקשינן ממצוות חמץ ומצה שנאמרה בפרשת החדש הזה לכם לפני מתן תורה. ובספר משאת המלך [עה"ת, פרשת בשלח] כתב, כי אין המצוות נמנות אלא מעת יציאת מצרים, כדכתיב בהוציאך את העם ממצרים וכו', אכן דבריו

1. רש"י ורבינו חננאל פירשו כי נכתבה בתחילת עשרת הדברות, דהיינו אנכי ועשרת הדברות. אך בתשב"ץ [קל"ט] הוכיח מסוגין כבה"ג שלא מנה את דיבור "אנכי" כמצותע שה והחל את מנין המצוות בלא יהיה לך שנאמרה תחילה, וביאר הרמב"ן [סהמ"צ מצוה א'] טעמו, שאין מנין במנין המצוות אלא גזירותיו, ואילו האמונה היא השורש והטעם שממנו נולדו המצוות.

אולם במגילת אסתר [בסהמ"צ מצוה א'] ביאר להיפך, שרש"י בא לבאר כי אף "אנכי" חשובה מצוה האוסרת עבודה זרה מפני החיוב להאמין בה, ולכן נחשבת שנאמרה תחילה, ומנאה הרמב"ם כמצוה ראשונה, וכן מבואר בדבריו [פ"א מיסודי התורה ה"ו]. וכן ביאר המאירי כאן.

וראה בפירושו הרמב"ן עה"ת, [דברים ד' ג'] כי בעת שהזהיר משה בפרטי המצוות התחיל

אין הם חייבים להביא פר העלם דבר.

משום שהחוב על טומאת מקדש וקדשיו בשוגג הוא קרבן חטאת עולה ויורד [שנקרא כך כי העשיר מביא בו כבשה או שעירה, ואילו העני מביא עוף, והדל ביותר מביא מנחה], ואין בית דין חייבין להביא פר, אלא אם הורו בדבר ששגגתו מחייבת חטאת קבועה⁽³⁾.

[ה"עשה ולא תעשה" שהוזכרו כאן, הם, העשה "וישלחו מהמחנה כל צרוע" שנאמר

אלא, מחזורתא כדשנינן מעיקרא, שההכרח כי פסוקים אלו אמורים בעבודה זרה, הוא כפי שביארוהו לעיל רבי יהושע בן לוי או רבי, ולא כתנא דבי רבי ישמעאל.

מתניתין:

אין בית דין חייבין, אם טעו בהוראה על עשה ועל לא תעשה שבמקדש, דהיינו שאם הורו בטעות בעניני טומאת מקדש וקדשיו,

הטעם שלא פירשה התורה מהם המצוות שנאמרו במרה, כיון שלא ניתנו לקיימן אלא רק להודיעם שעתיד לצוותם בכך, לדעת אם יקבלום בשמחה, וכדומה שזה נקט בגור אריה [שם סוף כ"ה] כי המצוות שנאמרו במרה אינם תורה, והוצרך לחזור עליהן בסני ככל מצוות בני נח. ולכאורה דבריהם תמוהין מסוגיין דמקשינן שהם קדמו לעבודה זרה, ובמיוחד לתוס' דלא מקשינן מצווי דבני נח. ועיין בהערה על תוס'.

3. כך משמע מפירוש רש"י, ובתוס' רא"ש כתב בפירוש שאין חייבין פר כמבואר בגמרא, אך רבינו חננאל נקט כי "כל מה דליתיה בקבועה לא מחייבי ביה ציבור, דאין ציבור עני, ותו דנפש כתיב בהו", ומשמע שהבין כי הנדון במשנתנו לגבי חיוכם בקרבן חטאת עולה ויורד, ואילו הפטור מפר כבר נודע מההקש לעבודה זרה [לעיל ע"א].

וכן משמע מדברי הרמב"ם בפירושו למשנה הקודמת שמיעט טומאת מקדש וקדשיו מכלל הדברים שחייבין על שגגתם חטאת, כי חיובו רק בעולה ויורד. וכן ביאר הקרן אורה שמשנתנו באה לפרש את הכלל דלעיל.

[ובדעת רש"י יש לדון, כי בפירושו על המשנה כתב שאין חייבין "קרבן", ובגמרא

נכונים לשיטת המהר"ל [תפא"י י"ז] והנצי"ב [בהקדמה לשמות] שנקטו כי לא נעשו לעם עד יציאת מצרים, אך הגרי"ו דקדק להקשות מחמץ שנאמר לדורות ולא ממצות קידוש החדש ופסח מצרים, ואף רש"י [בתחילת התורה] לא הקשה אלא מקידוש החדש ולא ממילה וגיד הנשה, וטעמו נראה כמבואר בדברי הגר"א [בסידור, שיח יצחק על תפילת ג' רגלים] שנקט כי חל שם בחירה על כלל ישראל כבר קודם יציאת מצרים, ועיין עוד בתוס'.

ובבאר שבע הקשה הרי בו' מצוות בני נח נאמרה ע"ז תחילה, כמבואר בסנהדרין [נו: ואם כן יש לומר כי אף במרה נאמרו המצוות בסדר זה, שהרי נשנו ונאמרו בה ז' מצוות בני נח [ונוספו עוד שלש מצוות]. ועיין מהר"ץ חיות שדן בזה.

ובספר באר מרים [מלכים פ"ט ה"א] כתב ליישב כי במרה נפקע מישראל חיובי בני נח, אך ודאי שההפקעה נעשתה רק אחר שנצטוו באותם מצוות כישראל, שאם לא כן נמצא כי בינתיים היו גרועים מבני נח. ובהכרח שהדין חל עליהם רק אחר צווי כל שבעת המצוות יחד, ואם כן אין כאן צווי על עבודה זרה תחילה אלא יחד עם שאר המצוות, וזו קשיית הגמרא.

והנה הרמב"ן [שמות ט"ו כ"ב] ביאר כי

לאסור על טמא להכנס למקדש, והם התירו לו(4). והלא תעשה הוא "ולא יטמאו את מחניהם", שנאמר על מי שנטמא במקדש, שיצא בדרך קצרה ולא בארוכה, והם התירו לו לצאת בקצרה.

וכן אין מביאין, כל יחיד ויחיד, אשם תלוי במקום שיש ספק אם עברו על עשה ועל לא תעשה שבמקדש. כיון שחיוב אשם תלוי הוא על הספק, ואינו בא אלא באופן שעל חטא ודאי חייבים חטאת קבועה, ואילו על טומאת מקדש וקדשיו חייבים על הודאי רק קרבן עולה ויורד. [ובית דין וכהן משיח אין מביאין אשם תלוי אפילו במקום שבודאי חייבים חטאת קבועה!]

אבל חייבין בית דין בהוראתן, וכהן משיח שחטא בשגגת מעשה, על עשה ועל לא

תעשה שבנדה, ומביאין היחידים שספק להם אם חטאו, אשם תלוי על עשה ועל לא תעשה שבנדה, כיון ששגגתה מחייבת חטאת קבועה.

איזו היא מצות עשה שבנדה שחייבים בית דין עליה אם טעו בהוראתם? — פרוש מן הנדה. שחייבים לפרוש מהאשה הטהורה סמוך לשעת וסתה, שמא תטמא בשעת תשמיש, [ולמדו כך מהכתוב "והזרתם את בני ישראל"].

והם הורו שמותר לבא על אשתו סמוך לווסתה, וכשבא עליה פירסה נדה, ואז אסור לו לפרוש כי נהנה ביציאתו כמו בביאתו, והם התירוהו, ונמצא שיש כרת על זדון הבא מחמת שהתירו עשה זה(5).

הוסיף "שום קרבן בעולם", ומשמע שהנידון גם ע"י עולה ויורד, ובהערות על הגמרא נברר ענין זה. ועיין להלן הערה 12.

4. ביאר החזון איש שהורו כי טומאה זו טהורה, או שקידוש מקום זה במקדש נעשה שאל כדין, ולפיכך נחשבת הוראתם כהעלם טומאה או העלם מקדש.

אך רש"י בשבועות [יד:]: כתב שהיחיד מביא חטאת באופן שנעלמה ממנו הנגיעה בטומאה, ומשמע כי אם שגגתו בדין הטומאה או המקדש, אין זו שגגה המחייבת חטאת, וכיון שכן גם ב"ד לא יתחייבו על שגגה זו פר העלם דבר, ובב"ד לא שייך שיתחייבו על שגגת מעשה, ואם כן תמוה למה צריך למעטם מחיוב על הוראה בטומאת מקדש. וצ"ע.

ובאופן שהורו כי בטומאה כזו אין איסור להכנס למקדש, או שהורו היתר להכנס למקדש

בטומאה בתנאי מסוים, נחלקו המנחת ברוך [סימן י'] והחזו"א, אם ההוראה צריכה להיות על גוף הטומאה והמקדש, או על דיני ההנהגה בכניסה בטומאה למקדש. ולהלן בסוף הפרק נרחיב בזה.

5. רש"י פירש עשה שבנדה, פרוש סמוך לווסתה כדי שלא תהא רואה בשעת תשמיש, כדכתיב והזרתם את בני ישראל. ותמהו עליו תוס' רא"ש כאן והרשב"א [בשבועות יז:]: מהסוגיא שם שהסיקה כי במשנתנו מדובר באופן שנטמאה בשעת תשיש ואסור לו לפרוש ממנה עד שימות האבר, והעשה הוא "ותהי נדתה עליו" ומפרשינו, בשעת נדתה תהי עליו, אך "והזרתם" היא אסמכתא, ומדובר בעלמא נאסרת בעת ווסתה ולמדו שמה ששינו שם "איזה הוא עשה בנדה אמרה לו נטמאתי ופירש מיד", הוא פירוש המשנה כאן].

ומצות לא תעשה — אל תבא על הנדה(6)!

גמרא:

והוינן בה: **מנא הני מילי, דצבור שעשו** בהוראת בית דין **לא מחייבי קרבן בעלמא** בין כשחטאו בודאי ובין כשחטאו בספק(7), אלא אם חטאו בדבר שחייבין עליו בעלמא חטאת קבועה. ומגלן דיחיד, **אשם תלוי נמי לא מחייב**, אלא אם כן חטא בדבר שחייבים עליו חטאת קבועה?

[כך גורס רש"י] **אמר רב יצחק בר אבדימי: נאמר כאן "ואשם" בחטאת קבועה דיחיד**

ובאשם תלוי, ונאמר "ואשמו" בצבור. וילפינן חטאת הצבור מחטאת היחיד: **מה "ואשם" האמור ביחיד איירי בחטאת קבועה, אף "ואשמו" האמור בצבור — בחטאת קבועה איירי!**

והשתא ילפינן לדין אשם תלוי של יחיד מדין חטאת הצבור: **ומה צבור אין חייבים אלא אם היתה הוראתם בחטאת קבועה, אף אשם תלוי נמי אין הוא בא אלא על ספק חטאת קבועה!** דילפינן "ואשם" האמור באשם תלוי מ"ואשמו" דכתיב בצבור(8).

אמרי, אי הכי, דדרשינן מ"ואשם" האמור באשם תלוי, מדוע לא אמרת איפכא, שאשם

על חיובם בקרבן עולה ויורד, ותמוה כיצד למדו דין זה מ"ואשמו" האמור בפר העלם דבר. ואמנם רבינו חננאל לא גרס כאן מנין שציבור לא מחייבי קרבן וכו'. אלא מנין שאין חייבין באשם תלוי, ואילו פטורן מקרבן עולה ויורד ידעינן מסברא שאין ציבור עני, או מקרא דכתיב בעולה ויורד "נפש" ובי"ד וציבור אינם בכלל נפש.

והראב"ד בפירושו לתורת כהנים [חטאת יחיד פ"ז] גרס בסוגיין כרש"י, ותמה למה לי גזירה שוה זו, והרי בעולה ויורד כתיב נפש, ואין ציבור בכלל. ותירץ כי מ"נפש" נדע לפטרן רק מעולה ויורד, והגזירה שוה באה ללמדנו לפטרן גם מפר העלם דבר.

8. רש"י פירש דתיתי ילפינן מרב יצחק בר אבדימי, ומשמע שלמדו אשם תלוי מציבור, אחר שלמד ציבור מחטאת יחיד, והיינו שהנידון הוא מה מחייב את הקרבן, והלימוד הוא מקרבן לקרבן, שאין חיוב אלא על דבר שודאו חטאת קבועה.

ותמה המהרש"א למה צריך ללמוד אשם

6. רבינו חננאל פירש: כשידע קודם ביאתו, והיינו היתר ביאת נדה שפרטיו נדונו בסוגיא לעיל [ד]. וכן פירשו רמב"ן וריטב"א [בשבועות שם] למ"ד שאין איסור דאורייתא בשעת וסתה.

אולם בתוס' יו"ט ביאר על פי מסקנת רב פפא [בשבועות יח:] כי גם הלאו הוא באופן שנטמאת בשעת תשמיש, ודרשינן "בנדת טומאתה לא תקרב" דהיינו נמי "לא תפרוש". וכן פירש הריטב"א [שם] למ"ד שיש עשה בשעת וסתה. עי"ש.

ובתפארת ישראל ביאר שהאיסור הוא על ביאה סמוך לווסתה, ומדובר שהתירוה בי"ד ונטמאת בשעת תשמיש [ולא ידע] ויצא בקישוי אבר, ונמצא שעל ידם שגג בלאו, ובא לידי שגגת כרת ביציאתו.

7. לפי המבואר במשנה [הערה 3] ביאור נידון הגמרא תלוי במחלוקת הראשונים, כי לרש"י ולהרא"ש הנידון על פר העלם דבר, ואכן הפסוק "ואשמו" נאמר בפר העלם דבר של ציבור.

אולם לרבינו חננאל והרמב"ם הנידון הוא

תלוי בא אפילו במקום שאין חייבין עליו חטאת קבועה? שהרי גבי קרבן עולה ויורד, נמוי, הא כתיב ביה לשון אשם "והיה כי יאשם לאחת מאלה", וכוונת הכתוב לכל אחת משלשת ה"אשמות" המבוארות בפרשת קרבן עולה ויורד [בפרשת ויקרא] שהן: שבועת העדות, וטומאת מקדש וקדשיו, ושבועת ביטוי, שחייבין עליהן קרבן חטאת עולה ויורד! ?

ומשנינן: דנין גזירה שווה מתיבות הדומות זו לזו כגון "אשם" האמור באשם תלוי, מן תיבת "אשמו"⁽⁹⁾ האמור בצבור. ואין דנין "אשם" האמור באשם תלוי, מן "יאשם" האמור בקרבן עולה ויורד.

[אבל התיבות "אשם" ו"אשמו" דומות זו

לזו, ולא אכפת לן במה דכתיב אשמו, כי זה כאילו כתיב "אשם שלו". אבל "יאשם" אינה כוללת את התיבה אשם].

ופרכינן: ומאי נפקא מינה אי כתיב "אשם" או "אשם"? והרי אפשר ללמוד גזירה שווה גם כשאין המלים מכוונות בדיוק אלא בדמיון הענין בלבד.

דהא תני דבי רבי ישמעאל: הא דכתיב בנגעי בתים ו"שב הכהן" "ובא הכהן" — זו היא שיבה זו היא ביאה. שאין הכונה שהכהן שב לביתו אלא הוא שב לבית המנוגע. דילפינן בגזירה שווה שיבה מביאה, על אף שאין המילים שוות, אלא רק דומות בתוכנן! ?

תלוי מציבור, והרי אפשר ללמוד מחטאת קבועה של יחיד שנאמר בה ואשם. וכן ביאר באמת הקרן אורה בכוונת הגמרא, כי כמו שלמדו מחטאת יחיד שאין בצבור אלא חטאת קבועה, כך נלמד מחטאת יחיד שאשם תלוי בא רק על ספק שבודאו מביא חטאת קבועה.

ולגירסת רבינו חננאל הנ"ל, שהנידון הוא רק על אשם תלוי של יחיד, ביאר ביושר הורי שאי אפשר ללמוד מחטאת יחיד, כי לדבריו הנידון הוא אם שייך חיוב קרבן על המתחייב, ואילו נלמד מיחיד נמצא ששייך בו קרבן עולה ויורד, ולכן צריך ללמוד מציבור שאינם מתחייבים פר על דבר שחיובו בעולה ויורד, והוא הדין ליחיד באשם תלוי.

ואין להקשות אם כן באמת מנא לן ללמוד מציבור לפטור ולא מיחיד לחייב, כי דבר זה ידענו מהכלל במשנה לעיל שחיוב ב"ד הוא רק בדבר שזדונו כרת, וכל דבר שמביאין עליו קרבן עולה ויורד אינו בכרת.

9. השקלא וטריא התבארה כפירוש רש"י וכגירסתינו בגמרא.

אך במסורת הש"ס הוגה להפוך הגירסא בתירוץ, ולומר "דנין אשמו מן אשם", [וכן הוא ברבינו חננאל, וצ"ע]. וכנראה הבין כביאור הקרן אורה הנ"ל, כי בין פר של ציבור ובין אשם תלוי של יחיד נלמד מחטאת יחיד, ועל כך מקשינן שאם למדו דין פר של ציבור דכתיב ביה "ואשמו", מחטאת יחיד שנאמר בה "ואשם", נלמד גם לאשם תלוי מעולה ויורד שנאמר בה "יאשם". ומתריצין שרק "אשמו" ציבור, ילפינן מ"אשם" חטאת יחיד, ולא "אשם" מ"אשם".

והרש"ש הבין כי לגירסא זו קושית הגמרא היא לגבי פר של ציבור, מנין לנו ללמוד מחטאת יחיד לפטור, והלא יתכן ללמוד מעולה ויורד לחייבים, אף על דבר שספיקו בעולה ויורד, ועל כך מתריצין שאי אפשר ללמד מ"יאשם". ותמה על כך שהרי במשנה לעיל כבר נאמר הכלל שאין חייבין על דבר שקרבנו עולה ויורד, עייש"ה.

אלא, אמר רב נחמן בר יצחק: דנין "ואשם" ו"מצות ה' אשר לא תעשינה" האמורים באשם תלוי, מ"ואשם" ו"מצות ה' אשר לא תעשינה" האמורים בציבור. ואל יוכיח [דהיינו, לאפוקין שמויעת קול וביטוי שפתיים וטומאת מקדש וקדשיו, שלא נאמר בהם "ואשם" ו"מצות ה' אשר לא תעשינה".

מתנתין:

א. אין חייבין בית דין להביא פר העלם דבר אלא אם היתה הוראתם בדבר שהיחיד חייב עליו חטאת קבועה, ולא בדבר שהיחיד חייב עליו קרבן עולה ויורד. (12)

ולפיכך, אין חייבין על הוראתם בשמויעת קול, והיינו בפרשת עדים המושבעים שאין הם יודעים עדות, ועל שבעת ביטוי שפתיים, ועל טומאת מקדש וקדשיו כיון שיחיד שחטא בכל אלה מביא קרבן עולה ויורד.

ועוד איכא למיפרך: נילף "אשם" האמור באשם תלוי (10) מן "ואשם" האמור בטומאת מקדש וקדשיו, דכתיב גביה "והוא טמא ואשם", וחייבים עליו קרבן עולה ויורד. ונלמד מזה שחייבין אשם תלוי אף במקום חיוב חטאת שאינה קבועה! ?

ומתרצינן: אמר רב פפא: דנין "ואשם" ו"מצות ה'" האמורים באשם תלוי, מן "ואשם" (11) ו"מצות ה'" האמורים בציבור, ואין דנין ללמוד גזירה שוה מטומאת מקדש וקדשיו, דלא כתיב התם "מצות ה'", אלא אשם גרידא.

אמר ליה רב שימי בר אשי לרב פפא: ונילף "ואשם" ו"נשיאת עון" האמורים באשם תלוי, מן "ואשם" ו"נשיאת עון" האמורים בקרבן עולה ויורד, ואל תלמד גזירה שוה מקרבן צבור, דלא כתיב התם "נשיאת עון" אלא אשם גרידא! ?

אורה, שהרי "ואשם" נאמר בחטאת יחיד, וממנה נלמד באופן ישיר לאשם תלוי.

אכן, רש"י ורבינו חננאל הלכו לשיטתם, שהלימוד לאשם תלוי נלמד מפר העלם דבר של ציבור, ולכן גרסו כאן "ואשמו ומצות ה'" [ובפנים ביארנו כרש"י, אף שהנחנו את הגירסא כמובא בגמרא].

ולביאור הרש"י שקושיית הגכמרא היא גם על פר ציבור, קשה קצת למה אמרו "דנין אשמו מאשם" כמו שאמרו "דנין אשם מאשמו". ולפירוש הקרן אורה יש לומר שנקטו רק את הלימוד הישיר באשם תלוי, ואמנם הכוונה גם לקרבן ציבור.

12. רש"י פירש כי לא התחדש במשנתנו דבר, שהרי במשנה הקודמת כבר שנינו שאין בי"ד ומשוח חייבין פר על דבר שיחיד מביא עליו

10. הרש"י ביאר שקושיא זו היא גם לגבי פר העלם דבר של ציבור, שנלמד מ"ואשם" שבי"ד חייבין גם בדבר שהוא בעולה ויורד. והיינו לפי גירסת רש"י שלמדו פר העלם דבר של ציבור מחטאת יחיד, ומקשינן מנלן ללמוד לפטור ולא לחייב. ולכן דייקה הגמרא להביא הפסוק האמור בטומאת מקדש וקדשיו שיש עליה כרת, כי אי אפשר להקשות משאר חטאים שקרבנם עולה ויורד, ואין בהם כרת. כיון שכבר נכלל במשנה הקודמת כי חיוב בי"ד רק על דבר שיש בו כרת. אכן לגירסת רבינו חננאל שלא נדון בסוגיין דין פר של ציבור, אלא אשם תלוי בלבד, ופר של ציבור ידעינן מ"נפש" או מסברא, אם כן לא יתכן שקושיית הגמרא היתה ללמוד מ"ואשם" לחייבים אף בדבר שחיובו בעולה ויורד.

11. מגירסתינו בגמרא משמע כביאור הקרן

ב. והנשיא — כיוצא בהם, שפטור מלהביא קרבן בדבר שיחיד מביא עולה ויורד, דברי רבי יוסי הגלילי⁽¹³⁾.

רבי עקיבא אומר: הנשיא חייב בכלל, חוץ משמיעת הקול, שנשיא אינו חייב בה כלל, משום שהמלך לא דן ולא דנין אותה, לא

קרבן עולה ויורד, ונשנתה רק כדי להשמיענו מחלוקת רבי עקיבא ורבי יוסי הגלילי בנושא [ובקרן אורה כתב שבאה להשמיענו שכהן משיח פטור גם מעולה ויורד, ובמשנה לעיל לא שמענו אלא פטורו מפר. ועיין בהערה הבאה].

אולם הרא"ש הביא פירוש הרמ"ה שהמשנה הקודמת עסקה בפטור בי"ד מפר העלם דבר, וכאן השמיעתנו המשנה כי גם כל יחיד ויחיד מהעם פטור מקרבן עולה ויורד, כיון שבי"ד אינם בכלל נפש.

ותמה הרא"ש, הרי ההוראה אינה נחשבת כהוראת בי"ד, לשנות דין היחידים, כיון שהורו בדבר שחיובו בעולה ויורד, ואין הציבור נאגדים על ידה. [ולא נאמר "נפש" באשם תלוי אלא למעט באופן שאכלו חלב בהוראת בי"ד, והסתפקו אם היה זה חלב או שומן]. ולכן פירש שהמשנה פוטרת בי"ד מפר כמבואר במשנה הקודמת, וכאן מדובר גם לגבי פטור בי"ד בעולה ויורד [כי בי"ד עצמם אינם "נפש"]. אך היחידים חייבים כל אחד בפר.

ומה שכתב הרא"ש כי היחידים פטורים מאשם תלוי, משום שהציבור אינו בכלל נפש, אין כוונתו שכל יחיד התמעט, שהרי יחיד בכלל "נפש" הוא. אלא הכוונה, כי כיון שהתאגדו לציבור כשעשו רובן על פי בי"ד, נמצא שאין על כל יחיד חיוב חטאת על שגגתו, ולפיכך על ספיקו אינו חייב אשם תלוי הבא רק בספק חטאת קבועה.

אך ביאור זה יתכן רק אם אשם תלוי התמעט בכל אופן שאין מביא על שגגתו חטאת קבועה. אולם אם המיעוט הוא רק על חטא שבעצם החטא לא שייך חטאת קבועה, כאן יתחייב

באשם על ספיקו, שהרי בחטא זה יש חטאת קבועה, ורק מפני שעשאוהו רוב ציבור אין מביאין אותה, ולהלן בסוף הפרק נוכיח דעת הרא"ש בזה.

13. הרמב"ם [פ"י משגגות ה"ז] כתב המלך וכהן משיח מביאין קרבנן על שבועת העדות או על שבועת ביטוי או על טומאת מקו"ק כשאר הדיוטות וכו'. כבר ביארנו בהלכות שבועות [פ"י ה"א] מתי יהיה חייב על שבועת העדות וכו'. והשיגו הראב"ד שאין המלך חייב בשמיעת הקול, וביאר הכסף משנה כי השגתו מסברת רבי עקיבא במשנתנו, שהמלך אינו דן ואינו מעיד, ולא תתכן אצלו שבועת העדות. וכתב לחלק בין מלכי ישראל שאינם מעידין, למלכי בית דוד שדנין ומעידים כדכתיב דינו לבקר משפט, ואין הלכה כרבי עקיבא. [ואשר דבריו יובאו במשנה להלן].

ובחזו"א [ט"ו י"ב] נקט כי משנתנו מדברת בחיוב בי"ד, או לגבי חיובם בפר, או שכל המשנה נאמרה על ידי רבי יוסי הגלילי [וגם דבריו יובאו במשנה להלן].

ובתוס' יו"ט תמה שאף מלכי בית דוד אינם חייבין להעיד, ואי אפשר להשיעם על עדות, אלא שכשרים להעיד וכמבואר בשבועות [לא]. [וכן תמה המנחת חנוך [קכ"ג] על מש"כ הכסף משנה בהלכות מלכים [פ"ג ה"ז] שמלך פטור משבועת העדות כי אינו מעיד, והרי יכול להעיד אלא שאי אפשר לחייבו על כך שבועה]. ולכן כתב שבמשנתנו מדובר בעדות על דיני נפשות שהמלך מעיד בה. ותמה עליו בתוס' יום הכפורים שהרי כל שבועת העדות היא רק

כל שמתחייב בכל אחת ואחת, מתחייב ככולן. ושאינ מתחייב באחת מאלו, וכגון נשיא, שאינו מתחייב על שבועת העדות משום שאינו מעיד, אין מתחייב ככולן. (14)

ומקשינן: ואימא "כי יאשם לאחת" הכי משמע: אפשר שיהא מתחייב באחת מהן, ואף על פי שאין מתחייב ככולן?

ומתריצין: אלא, טעמא דרב יוסי הגלילי, מהכא:

דתניא: היה רבי ירמיה אומר: נאמר בפרשת קרבן עולה ויורד "ואם לא תגיע

ט-א

מעיד ולא מעדין אותו, וכל שאינו בפרשת עדות, אינו חייב קרבן שבועת העדות.

נמרא:

אמר עולא: מאי טעמא דרבי יוסי הגלילי, שפטר נשיא בדבר שהיחיד חייב עליו קרבן עולה ויורד?

אמר קרא "והיה כי יאשם לאחת מאלה", לאחת משלשת החטאות המנויות בפרשת קרבן עולה ויורד [שהן שמיעת קול, שבועת ביטוי וטומאת מקדש וקדשיו], ומשמע ליה לרבי יוסי הגלילי שכך אמר הכתוב:

ועשירות. אך הרמב"ם פסק כרבי עקיבא שפוטרו כי אינו מעיד, ולא השתנה דינו לענין קרבן, אלא שאינו חייב להעיד ואין בו מציות של קרבן, אך כשהתחייב כשהיה הדיוט נשאר עליו חיובו אף אחר שנעשה נשיא.

ובבית ישי [ח"ב ש"ה] תמה על דבריו, שהרי הפטור כשנשתנה דינו נאמר רק באופן שהידיעה היא חלק ממחייבי הקרבן, ואילו קרבן שבועת העדות חייבים גם על זדונה.

14. לטעמו של עולא נמצא כי לפי ריה"ג משיח חייב גם על טומאת מקדש וביטוי שפתים שהרי ישנו בשמיעת הקול, וישנו בכלן. וכבר הביא הרא"ש, שהרמ"ה העיר כך, וכתב כי יתכן שרבי יוסי הגלילי סובר כרבי שמעון [לקמן ט]. הפוטר משיח על טומאת מקדש וקדשיו, וכל שאינו מתחייב באחת מהן אינו מתחייב בכלן.

ומאידך לטעמו של רבי ירמיה, נראה שגם משיח יפטר מכלם, שהרי אינו בא לידי עניות. אולם בירושלמי מקשה לטעמו של רבי ירמיה אם כן אף משיח יהיה פטור כי אינו בדלות. [ומשמע שלעולא משיח חייב לפי ריה"ג, ורק לרבי ירמיה פריך]. ועוד הקשה איך תתחייב

כאשר התובע מחייב את העד והיינו בעדות על ממון בלבד ולא מצאנוה בדיני נפשות. ובשב שמעתא [ש"ז פ"א] טרח למצא אופן בדיני נפשות שיש בו נפקא מינה לדיני ממונות עי"ש.

ורבינו חננאל [ביומא עד]. נקט מסברא להיפך מהכסף משנה, וכתב שהמלך אינו מעיד כדכתיב בית דוד דינו לבקר משפט, ואין עד נעשה דיין, וטעמו שייך במלכי בית דוד ולא במלכי ישראל, וכבר תמה עליו בדבר אברהם [ב' ל"ב י"ג] ממשנתנו העוסקת במלכי ישראל שאינם דנין ובכל זאת פטורין משום שאינם מעדיין. וכתב כי ר"ח לא גרס במשנה תיבות "לא דן ולא דנין" אלא את עיקר הטעם "לא מעיד ולא מעדיין" [ועיין בבאר שבע]. וביאר כי דעתו שמלכי בית דוד חייבין לדון בכל דין שהזדמן לפניהם, וממילא אינם יכולים להיות עדים לעולם.

ובאבי עזרי [הלכות מלכים, שם] כתב ליישב דברי הרמב"ם, כי יש נפקא מינה בין רבי עקיבא לריה"ג בהדיוט שנשבט שבועת העדות ואחר כך נתמנה לנשיא, שלריה"ג יפטר מקרבן כי השתנה דינו, שהרי טעמו להפטר התבאר בגמרא מגזירת הכתוב "לאחת מאלה" או שאינו בעניות